

Gondolatok a bv-jog kodifikációjához

Az emberi magatartás sokféle tényező eredője. Biológiai, pszichológiai, de zömmel társadalmi tényezőké. Ezek egymással összefüggésben hatnak, egymást alakítva fejlődnek az ember szocializálódása, illetve az elítélt reszocializációja során. A fogvatartott nevelésekor az eddig alkalmazott módszerek mellé most felzárkózott mindazon erkölcsi, kulturális, vallási érték közvetítése, amely az elítélt személyiségéből pozitív változást tud kiváltani, s ily módon hozzá tud járulni visszaillesztéséhez a társadalomba.

Vallásszabadság és reszocializáció

A Magyar Köztársaság Alkotmányának 60. § (1) bekezdése kimondja, hogy „mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallásszabadságra”. A magyarországi egyházak, a felekezetek, a vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú értékhordozó és közösségteremtő faktorai. A hitélet körébe tartozó tevékenységük mellett kulturális, nevelési-oktatási, szociális aktivitásukkal és a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be a társadalom életében.

Az egyházak a jogállamiság kiépítésének, egy demokratikus társadalmi rend, egy modern politikai rendszer létrehozásának aktív részesei napjainkban. Emellett évezredek erkölcsi értékeik terjesztése révén egyre inkább partnerei lehetnek a büntetésvégrehajtásnak, az intézetekben folyó nevelőmunkának.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV: tv. 6. §-a szerint lehetővé kell tenni az egyéni és közösségi vallásgyakorlást a fogvatartottak számára. Nincs jogi akadály a egyes felekezetek és a büntetésvégrehajtás közötti együttműködésnek, sőt kötelességünk garantálni az elítéltnak mindazon jog gyakorlását, melytől sem ítélet, sem jogszabály nem fosztotta meg.

Mint hogy a lelkiismereti és vallásszabadság az ember legszemélyesebb joga, ennek gyakorlását a legszigorúbb rezsimű intézetekben is lehetővé kell tenni. Ki kell használni a vallási normák reszocializációs hatását, gondoskodni kell arról, hogy az elítélt részt vehessen egyházi szertartásokon, egyéni beszélgetéseken, hogy gyónhasson, hogy egyházi kegytárgyakat, Bibliát tarthasson magánál, hogy egyházi sajtóterméket járathasson, olvashasson.

A vallás ezeréves szabályai alkalmasak arra, hogy az elítélt önként kövesse a társadalmilag hasznos normákat, mert a vallás előírásai közel állnak az em-

berhez, könnyen beépülnek a tudatába: „Mert e parancsolat nem megfoghatatlan előtted, sem távol nincs tőled, sőt felette közel van hozzád, a te szívedben van, hogy teljesítsd azt.” (Mózes V. könyve 11. pont.)

Bánásmód és bizalmi légkör

Az elítéltnak olyan vele szemben alkalmazott bánásmódhoz van joga, amely erősíti önbecsülését, felelősségérzetét és azt a szándékát, hogy a törvények megsértése nélkül önálló egzisztenciát teremtsen magának. A jövő büntetés-végrehajtásában, az alkalmazott eszközöknek és módszereknek, az intézeteken belüli életnek egyre jobban hasonlítania kell a szabad élethez. A cél az, hogy a fogvatartott ne egy mesterséges, izolált világ normáit kövesse, hanem egy olyan rendszer szabályait, amely naponta döntési helyzetek sorozatával bombázza, és így a sokszínű társadalmi valóságot reprezentálja számára a falakon belül.

Mindaddig, amíg a bv-intézetekben a viselkedés normái nem közelítenek a társadalomban elvártakhoz, addig az elítélt intézeteken belül tanúsított magatartásából nem következtethetünk szabadulása utáni viselkedésére. A nevelő és a nevelt közötti kapcsolatnak sokkal oldottabbnak kellene lennie, az egyéni foglalkozásokon bizalmi légkörnek kellene uralkodnia, jó lenne, ha a nevelőtiszt és a fogvatartott együttműködnének a reszocializáció érdekében.

Mérsékelné az elítélt ellenállását a büntetéssel és a bv-személlyel szemben, ha csak polgári alkalmazottak dolgoznának a nevelési szolgálatnál. Nem célszerű kötelezővé tenni se az egyéni foglalkozásokat (mert akkor kihallgatás jellegűek), se az ismeretterjesztő előadásokat, se az egyházi szertartásokon való részvételt.

A végrehajtási rezsimék sajátosságai

A magyar büntetőjogban központi szerepe van a szabadságelvonásnak. A hatályos Btk különös részének több mint 500 tényállásából 11-et fenyeget kizárólag pénzbüntetés, 86-ot alternatív – azaz szabadságvesztéssel is sújtható – büntetés, és az összes többit csak szabadságelvonás. A kiszabott büntetések közel felét emiatt a szabadságvesztés szankciója teszi ki. Noha a Btk a reszocializáció szellemében fogalmazza meg elveit és szabályait, a hazai büntetőpolitika és bírói gyakorlat represszív jellegű.

Feltehető, hogy a közeli jogszabálmódosítás következtében ez megváltozik és így a bv-intézetek zsúfoltsága is csökken. Ez esetben meg lehetne valósítani egy új bv-rendszert, amelyben az ország valamennyi bv-intézete foganatosíthatna előzetes letartóztatást. Az előzetesek, amennyiben nem helyezik őket szabadlábra, a jogerős ítéletig a befogadó intézetben maradnának. A nem jogerős elítélt is az előzetesek közt nyerne elhelyezést, az őt megillető jogosultságok élvezetével.

A bíróság nem állapítana meg az ítéletben bv-fokozatot, hanem egységes szabadságvesztést szabna ki a legenyhébb fokozat és a két évet meg nem haladó szabadságelvonás kivételével. Az egy évnél nem hosszabb tartalmú, nyitott intézetben végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést pedig automatikusan fel-

függesztenék. A speciális intézetek (IMEI, fiatakorúak intézete stb.) egy központi diagnosztizálóval egészülnének ki.

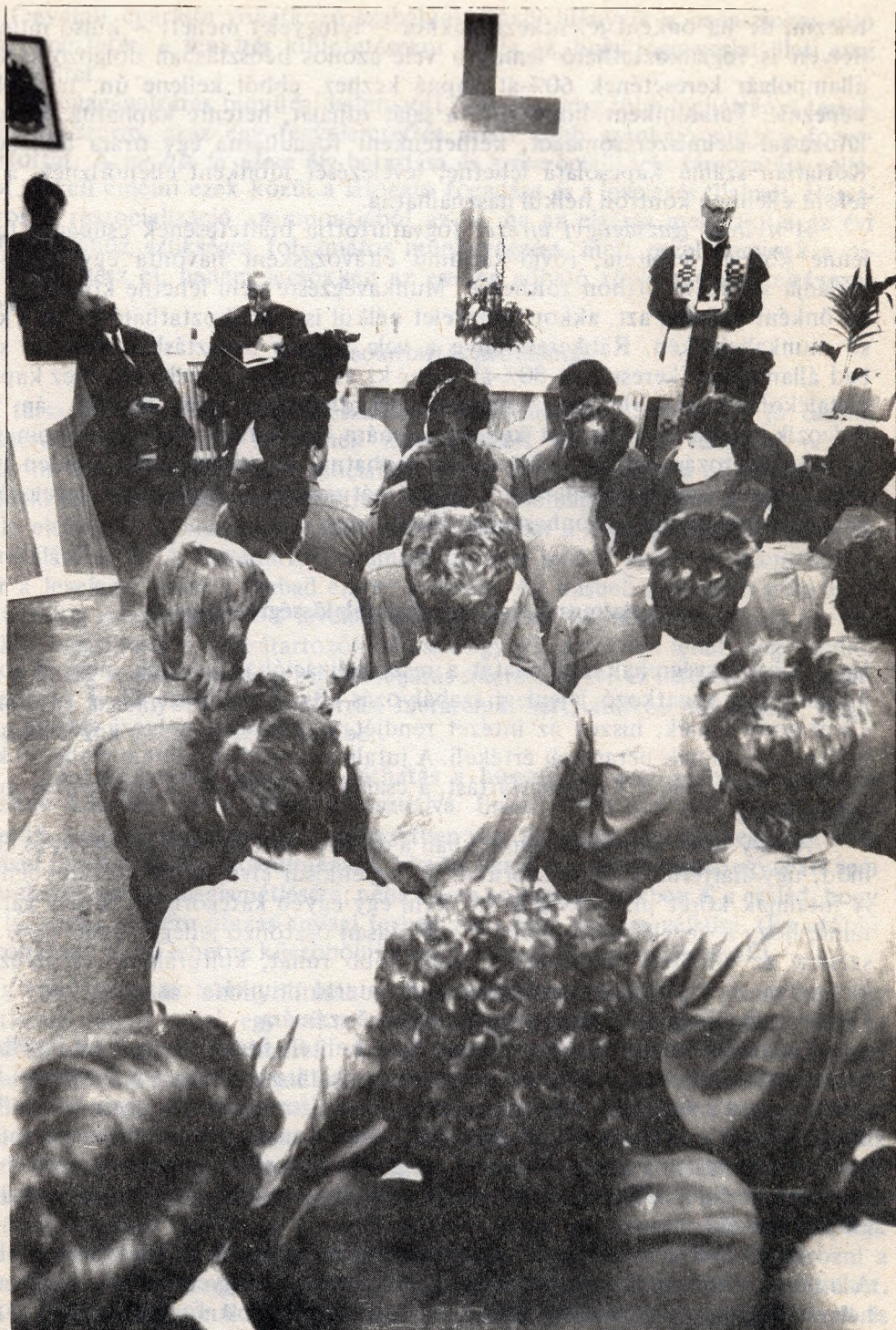
Ha a terheltet a nem jogerős ítélet kihirdetésével nem helyezik szabadlábra, akkor már ebben a szakaszban megkezdődne személyiségének vizsgálása, annak feltárása például, hogy szenved-e pathológiás személyiségzavarban. A megfigyelést a (pedagógusokból, gyógypedagógusokból, lelkészekből, pszichiátrékból és pszichológusokból álló) nevelési szolgálat végezné és jogerős ítélet esetén irányadó jellemzést készíthetne az elítélt bv-rezsimbe sorolásához. Az intézetbe kerülő jogerősen elítéltek is átesnének egy rövid diganosztizáló szakaszon, majd a központi kivizsgáló-megfigyelő intézetbe kerülnek a bv-rezsim megállapítása céljából, hiszen a büntetésvégrehajtás hatásosságát a differenciálás fokozhatja a legjobban.

Az osztályozás célja a személyiségtípushoz igazított kezelés, nevelés, bánásmód megteremtése, az egyénre szabott eljárások kidolgozása, az individualizált büntetésvégrehajtás. A központi kivizsgáló intézet ellátná az elítélt diagnosztizálását, majd ennek alapján kidolgozná a követendő nevelési módszereket és az elítélteket megfelelő bv-rezsimbe utalná. A diagnosztizálás alapja az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlya, a bűnelkövető társadalomra veszélyessége lenne. Ez egészülné ki a visszaesés, valamint a közösségi viselkedés mutatóival, a normakövetési hajlam vizsgálatával, a szokásos környezettanulmánnyal és az alkoholista, illetve toxikomán életmód feltérképezésével. A központi diagnosztizáló szakembereink összetétele megegyezne a fentebb vázolt nevelési szolgálat struktúrájával.

Nem kerülnének kivizsgálásra azok, akiket a bíróság két évet meg nem haladó szabadságvesztésre ítélt. Az elítélt a kapcsolattartójához legközelebb álló intézetben kezdené meg büntetésének letöltését. A nevelési szolgálat további megfigyelés alatt tartaná és időszakonként ismét minősítené – enyhébb rezsimbe helyezés céljából. A minősítésnél figyelembe kell venni a zárkatársak, a közösségvezetők és az öntevékeny szervezetek tagjainak véleményét. Lehetővé kell tenni a többszöri átminősítést; a zárt igazságügyi intézetből a félig nyitottan át – a fogvatartott magatartásától függően – a nyitott rezsimű intézetig jutást úgy, hogy a határok visszafelé is átjárhatók legyenek.

Röviden a három említett rezsim jellemzőiről. A zárt igazságügyi intézet fogvatartottját büntetése 3/4-ed részének letöltése után lehetne feltételes szabadságra bocsátani, rövid tartamú eltávozásra pedig a jelenlegi börtönfokozatnak megfelelő szabályok szerint mehetne, az intézeten belüli munkahelyen kötelező lenne dolgoznia, a vele azonos beosztásban tevékenykedő szabad állampolgár keresetének 40%-át kapná kézhez, ebből kellene tartalékot képeznie. A nap minden szakában formaruhát viselne, havonta kétszer kaphatna súlykorlátozással élelmiszercsomagot, havonta egyszer fogadhatna látogatót egy óra időtartamra. Kapcsolattartóinak száma korlátlan lenne, levelezését szűrőpróbaszerűen ellenőriznék, a kontroll nélküli telefonhasználatról pedig fenytésül eltilthatnák.

A félig nyitott igazságügyi intézet elítéltjét büntetése 2/3-ad részének letöltése után lehetne feltételes szabadságra bocsátani, rövid tartamú eltávozásként évente 10 nap járna neki, amelyet tetszése szerint, a családi programok függvényében oszthatna el, azaz kérhetne ki. Munkavégzésre nem lehetne kö-

Ökumenikus kápolnát szenteltek Tökölön

telezni, de ha önként jelentkezik, akkor – felügyelet mellett – külső munkahelyen is foglalkoztatható lenne; a vele azonos beosztásban dolgozó szabad állampolgár keresetének 60%-át kapná kézhez, ebből kellene ún. tartalékot képeznie. Jutalomként hordhatná a saját ruháját, hetente kaphatna súlykorlátozással élelmiszercsomagot, kéthetenként fogadhatna egy órára látogatót. Korlátlan számú kapcsolata lehetne, levelezését időnként ellenőriznék, a telefonon ellenben kontroll nélkül használhatná.

A nyitott igazságügyi intézet fogvatartottja büntetésének csupán a felét lenne köteles letölteni, rövid tartamú eltávozásként havonta egy hétvégét családjá körében, otthon tölthetne. Munkavégzésre nem lehetne kötelezni, de ha önként vállalná azt, akkor felügyelet nélkül is foglalkoztatható lenne a külső munkahelyeken. Rabkeresménye a vele azonos beosztásban dolgozó szabad állampolgár keresetének 80%-át tenné ki, ezt teljes egészében kézhez kapná, tartalékolásra nem lehetne kötelezni. Hordhatná a saját ruháját, ám ha dolgozik, akkor munkaruhát kellene számára biztosítani. Élelmiszercsomagot – súlykorlátozás nélkül – bármikor kaphatna, látogatót pedig minden hétvégén fogadhatna. Kapcsolattartóinak számát senki nem korlátozná, levelezését nem ellenőriznék és telefonhasználat illetné meg.

Jutalmazás és a fegyelmi felelősségre vonás

Ha a büntetésvégrehajtás feladatát a reszocializációban jelöljük meg, akkor a jutalmazásra vonatkozó jelenlegi szabályozás (Bv. Szabályzat 41. § (1) bek.) ellentmond ennek, hiszen az intézet rendjét, biztonságát helyezi előtérbe, az intézet normáinak betartását értékeli. A jutalmazás eddigi indokai mellé fel kell tehát venni a példás kapcsolattartást, a család támogatását, a szakképzés megszerzését stb.

Ahogy teret kap társadalmunkban a differenciált jövedelemszerzés és életmód, úgy háttérbe kellene szorítani az egyenlőségi elvét a bv-intézetekben is. A jutalmak körét pl. ki kellene bővíteni egy egyéb kategóriával, amely garantálná, hogy a nevelő, a munkáltató szociálisan ösztönző jellegű jutalomban részesítse az elítéltet. Nevezetesen, hogy jobb ruhát, kulturáltabb elhelyezést biztosítson neki, hogy kevesebb intézetfenntartó munkára ossza be, hogy gyakoribb szabadidős programot tegyen lehetővé számára.

Önértéket tápláló jutalom lenne, ha az elítélt formruha helyett hordhatná a sajátját. Hiszen az életrend részletes meghatározottsága, a jelentkezési kötelezettség, a szociális érintkezés egysíkúsága uniformizálja az egyén gondolkodásmódját és a reszocializáció ellen hat. Miközben engedelmes fogvatartottat nevel, alkalmatlanná teszi a döntésre, megszünteti problémaérzékenységét, mert mindent megold helyette. Ezért célszerű lenne, legalább jutalomból, az alaki előírások csökkentése.

Az elkövethető fegyelmi vétségek sorában az egyéb kategória az utolsó. A *nullum crimen sine lege* elv alapján csak nevesített fegyelemsértés esetén van helye felelősségre vonásnak, hiszen nem kívánhatjuk a fogvatartottól, hogy olyan belső normákat kövesse, amelyeket nem is ismer. A fegyelmi vétségeket olyan szintű jogforrásban kellene felsorolni, mint a kiszabható fenyítéseket.

A fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályok közül hiányzik a panaszjogra való figyelmeztetés, a fenyítés kihirdetésekor pedig az, hogy jogorvoslat illeti meg az elítéltet.

A magánelzárás fenyítés: halmozott fenyítés, hisz több joghátrányt tartalmaz egyszerre, azaz egy fegyelemsértés miatt több szankció sújtja a fogvatartottat. A *ne bis in idem* elv betartása és a reszocializáció támogatása céljából ki kell emelni ezek közül a látogató fogadása és a levelezés tilalmát. Hátrányos a reszocializáció szempontjából az is, ha az elzárás megszakítja az évi pihenőidőhöz szükséges folyamatos munkavégzést, mert ezzel nemcsak a pihenőidővész el, hanem lecsökken az esetleg adható rövid tartamú eltávozás hossza is.

A kapcsolattartás problémái

A társadalomba való visszailleszkedés elengedhetetlen feltétele a jó családi kapcsolat. Az intézet rendjének megsértéséért kiszabható fenyítési nemek viszont ellentmondanak a reszocializációnak, mert ezek épp a külvilággal való érintkezés megvonásával büntetnek (lásd a csomagtól, illetve a látogatótól való eltiltást!). A visszailleszkedés szenved csorbát a kapcsolattartók számának limitálásával is. A fogvatartott számára ugyanis sokkal nagyobb jelentőséggel bír a levelezés, mint a szabad ember számára. Az írásbeli kapcsolattartás jogának pedig integráns része a levelezőpartner szabad megválasztása. Ezért a levélváltás megtiltását a hozzátartozókkal csak egyedi esetekben lehet megengedni, ha a dolog veszélyeztetné a büntetőeljárás sikerét, illetve az intézet biztonságát. Hatályos szabályozásunk jogforrási hierarchiát sért, amikor megengedi, hogy betekintsünk az elítélt levelezésébe.

Tapasztalataink szerint a láthatás a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélték körében nincs eléggé kihasználva. Ennek több oka van: a család szegényli, hogy hozzátartozója bv-intézetben van; folyamatosan elhidegülnek tőle; mivel rendkívül rideg körülmények között kerül sor a láthatásra, egyik fél sem törekszik annak megismétlésére; néha olyan anyagi helyzetben él a család, hogy a látogatás helyére utazás anyagi terheit nem bírja magára vállalni. (Ez utóbbi problémát pl. ki lehetne küszöbölni a telefon korlátlan használatával.)

A látogatás lebonyolításához nem kellene rácsok, egy plexit lap, egy átlátszó tetejű asztal, egy mikrofon ugyanúgy garantálja a biztonságot, mint az eddig alkalmazott módszerek. A legszigorúbb rezsimben is otthonossá kellene varázsolni a látogatók fogadására szolgáló helyiségeket. El kellene érni, hogy a rövid tartamú eltávozást ne egyhuzamban, hanem a hétvégekre elosztva kapja meg az elítélt. Így kívánja a család egységének védelme, hisz tapasztalataink szerint a hétköznap eltávozott elítélt napközben egyedül van otthon, a hétvégét viszont teljes egészében a családjával tölthetné. Az elítélt és a hozzátartozója közötti térbeli távolságot is csökkenteni kellene, mert sok családnál ütközik anyagi nehézségbe a látogatás igénybevétele. Talán meg kellene határozni a családtól mért legnagyobb távolságot, és ennek alapján helyezni el az elítéltet. A jelenleg funkcionáló bv-intézetek profiljának átszervezése, a letöltőházak és a megyei intézetek közötti különbség megszűnése elősegíthetné az említett

megoldást. Így ugyanis jobban be lehetne kapcsolni a letöltőházakat az előzetes letartóztatás foganatosításába.

Javaslatok egyéb rendelkezések módosítására

A munkában töltött idő a nyugdíj szempontjából számítson szolgálati időnek; legyen kötelező mindhárom rezsimben tartási költséget fizetni függetlenül a munkavégzéstől; a 101/81. IM Ut. 323. § (2) bek. k) pontja szerint az elítélt a nyomozás időtartama alatt ún. tartásdíjat fizet magáért. Ez az előzetesek esetében indokolt is, de a többi elítéltet érintően nem az, hiszen előfordul, hogy a nyomozás időtartama eléri a hatvan napot. A 101/81 IM Ut. 324. § (1) bek. alapján fel kell számítani az elítéltnak a tartási költséget, ha a hét utolsó munkanapján dolgozik. Több ízben megtörtént, hogy az elítélt szándékosan elrontotta munkagépét. Ajánlatos lenne az említett bekezdést kiegészíteni azzal, hogy akkor is köteles ún. tartásdíjat fizetni, ha a hét utolsó munkanapján önhibájából nem végez munkát.

Az elítélt munkájával összefüggésben okozott kárért a munkajog szabályai szerint felel. A tulajdonformák változása miatt ez a munkajog által korlátozott kárfelelősség manapság már korszerűtlen. A dolgozót havi keresete 50%-ának elvesztése nem sarkallja gondosabb munkára. Célszerű lenne a fogvatartott kártelelősségét legalább egy vele azonos beosztásban dolgozó szabad személy jövedelméhez szabni. Ha üzemi baleset éri az elítéltet vagy foglalkozásából eredően betegszik meg, akkor táppénzre jogosult, melynek mértéke rabkeresményéhez igazodik. A fogvatartott tartalék pénzét egyaránt őrizheti takarékketében és értékpapírban. A kötelezően tartalékolt összeg viszont csak államilag garantált értékpapírba fektethető.

A bv-szabályok közé fel kell venni a személyiségi jogok védelmét biztosító előírásokat, illetve a Ptk. ide illeszkedő rendelkezéseit. Különösen a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a jó hírnév védelme, valamint a nyilvántartott adatokról szóló tájékoztatás mikéntje szorult tisztázásra. A fogvatartott gyakran jön a bv-intézetbe olyan tárgyakkal, amelyek nem tehetőek letétbe, ugyanakkor magánál sem tarthatja az elítélt. Ám egy értékes dezodor vagy parfüm kidobásával jelentős veszteség éri az elítéltet. Célszerű lenne az ilyen tárgyakat, utánvéttel, csomagként hazaküldeni a családnak.

A rezsimváltástól függetlenül a fogvatartott szabadságvesztés-büntetésének teljes időtartama alatt tartozzék ugyanahhoz a nevelőhöz és lelkipásztorhoz, ha saját akaratából nem kér mást. Az önképzés lehetőségétől és a látogató fogadásától az elítéltet fegyelmi fenytés okából se célszerű eltiltani. Ha az előzetes szakképesítés megszerzése céljából tanulmányokat folytat, akkor ítélethirdetés után csak olyan bv-intézetbe lehessen szállítani, ahol ezt nem kényszerül abbahagyni. Mivel a büntetés csak szabadságfosztást és helyhezkötttséget jelent a látogatások alkalmával, az intim együttlét lebonyolítására jó lenne, ha az elítéltet zuhanyozóval felszerelt elkülönített helyiséget vehetnének igénybe.

Az étkezés ne legyen kötelező napirendi pont. Ha az elítélt nem éhes, ne kelljen átvennie az adagját. A konyhai tapasztalat az, hogy alig marad maradék, mert az elítélt felveszi és kiönti az ételt. A kötelező ételfelvétel a felesleges

fegyelmezés érzetét kelti a fogvatartottban. Minden rezsimben működtetni kell öntevékeny szervezeteket. Félévenként, vagy ha az elítéltek igénylik, akkor gyakrabban fórumot kellene tartani, ahol az intézeti tanács tagjai válaszolnának kérdéseikre. Meg kell szervezni, hogy a szabaduló elítélt – ha igényli – a helyi önkormányzatokon, illetve az utógondozást felvállaló egyéb szerveken át három hónapig átmeneti szálláshoz és naponta egyszer meleg ételhez jusson.

A feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás javaslatának eldöntésénél a szabaduló terveire és kialakított kapcsolataira kell koncentrálni. Nem kell megkövetelni tőle a korábban oly nagy súllyal latba eső biztos munkahelyet, elég ha stabil egzisztenciára van kilátása. A nevelő és az intézet parancsnoka jobban megismeri a feltételes szabadságra bocsátandó elítéltet, mint a bv-bíró a fogvatartott meghallgatásából és az írásbeli nevelői véleményből. A bv-bírók döntése csak igen kis százalékban tér el a nevelők és a parancsnokok által javasolttól. Ezért célirányos lenne az átminősítés és a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményének megadását az intézetparancsnok vagy az intézeti tanács hatáskörébe adni. Természetesen úgy, hogy a döntés ellen a fogvatartott jogorvoslatért fordulhatna a bv-bíróhoz.

Változtathatatlanak, fejlődésképtelennek nyilvánítjuk a többszörös visszaesőt és fontos jellemalakító és viselkedésmódosító eszköztől fosztjuk meg, ha kizárjuk a feltételes szabadságra bocsáthatók köréből. Kapja meg ő is ezt a lehetőséget, de a feltételes szabadság számára legyen hosszabb, vagy ha visszavonják, a hátralevő időt szigorúbb rezsimben töltsse le.

Az előzetes letartóztatás

Az előzetesen letartóztatott jogállását a Be. 3. § (1) bek. határozza meg: „senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét jogerős bírói határozat meg nem állapította”. Tehát az előzetesek számára olyan jogszabályokat kell garantálnunk, amelyek egy társadalmilag átlagosnak mondható életszínvonalat tesznek lehetővé az intézet falain belül. Így pl. optimális körülményeket, azaz elkülönített helyiséget kell biztosítani a védekezésre való felkészüléshez, hogy a jogszabályokat és az ügyiratokat nyugodtan át tudják tekinteni.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a kirendelt védő nagyon ritkán – néha a kliens írásbeli kérelmére sem – jön be az intézetbe. A rosszabb anyagi helyzetű előzetesek jogvédelmének biztosítása céljából – természetesen nem a védelem átvállalásának szándékával – azokban az intézetekben, ahol sok az előzetes, legyen egy bv-jogász, aki büntetőjogi alapkérdésekben pl. egy beadvány megbeszélésében segítséget tud nyújtani.

Az előzetesen letartóztatottat ne kötelezzük kapcsolattartóinak megjelölésére, hagyjuk őket korlátlanul levelezni. A levelek kontrollja szorítkozzék a bűntársakkal való érintkezés és a rendkívüli események megelőzésére.

A 101/1981. IM Ut. 262. § (1) bekezdéssel ellentétben nem helyes őket eltiltani se a levelezéstől, se a csomagküldemények átvételétől, se a látogatók fogadásától, olyan indokkal, hogy ez veszélyezteti a büntetőeljárás sikerét. Ha ez így van, akkor nagyobb figyelmet kell fordítani az ellenőrzésre.

Bármikor, súlykorlátozás nélkül át kell hogy vehesse élelmiszercsomagját az előzetes. A látogató fogadásától fenyegetésként sem szabad eltiltani, magánelzárása ne haladhassa meg a tíz napot. (Ha nappal feketne az ágyán, és még néhány magatartási szabály megszűnne, akkor bizonyára csökkenne körükben a fenyegetések száma). Az ártatlanság vélelméből eredően is lehetővé kellene tenni – minél gyakrabban – a hozzátartozókkal való találkozást. Sajnos, a technikai kivitelezhetőség miatt ez csak hetente lehetséges.

Ha az előzetesen letartóztatott dolgozni akar, munkabérének el kell érnie az ugyanolyan munkakörben dolgozó szabad állampolgár minimálbérét. Az előzetesek szabadon dönthetnek arról, hogy kívánnak-e dolgozni. Ne sújtsa őket szankció, ha meggondolják magukat és nincs kedvük tovább tevékenykedni. Az előzetes rendelkezzen munkabérének egészével, ún. kiétkezése ne legyen adott összeghez kötve. A dolgozó előzetes pedig letéti pénzéből korlátlanul költhessen személyes szükségleti cikkekre.

A termelő munkától nem szabad eltiltani az előzetest, mert ha van bűntársa, akkor annak elkülönítéséről egyébként is gondoskodni kell. A 101/81. IM Ut. 265. §-ával ellentétben jelentkezése esetén meg kell engedni – a művelődéshez való állampolgári jog alapján –, hogy iskolai oktatáson vehessen részt. Ezenkívül korlátozás nélkül jóvá kell hagyni, hogy a saját költségén sajtóterméket vásároljon, hogy használja a tömegkommunikációs eszközöket és ellenőrzés mellett a telefont.

A Bv. tvr. 119. § (2) bek. alapján az előzetesen letartóztatott fiatalkorúakat el kell különíteni. Ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy a fiatalkorúak zárkájában olyan közösségek formálódnak, amelyek a nevelési ráhatások ellenében működnek. Az azonos életfelfogású és gondolkodásmódú egyének hamar egymásratalálnak, és az ingadozó, könnyen befolyásolható fiatalkorúak a szuggesztívebb személyiségekhez kapcsolódnak, akik pedig a maguk antiszociális nézeteit igyekeznek minden eszközzel elterjeszteni. Így még azokban a fiatalkorúakban is megerősödnek a negatív személyiségvonások, akikre a nevelés ezek nélkül az informális csoportok nélkül pozitív hatással lenne.

Tehát célszerűbb lenne az elsőbűntényes felnőttkorúakat és a fiatalkorú előzeteseket egy zárkába helyezni. Hiszen a felnőttkorúak – lévén elsőbűntényesek – még nem igazolják elkövetett tettüket semmiféle ideológiával, ezért ők még alkalmasak pozitív nevelési hatások befogadására. Vagyis képesek olyan normákat közvetíteni a fiatalkorúak felé, amelyek előfeltételeit képezik egy sikeres reszocializációnak. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya tizedik cikkének 2. b) pontja szerint „a fiatalkorú vádlottak ügyében a legrövidebb időn belül dönteni kell”. S arra is oda kell figyelni, hogy a fiatalkorú elkövetőt csak különösen indokolt esetben kell előzetes letartóztatásba helyezni.

Az állampolgár a büntetőhatalom biztosította védelmet joggal igényelve gyakran azt is megkívánja, hogy az állam a feltételezett elkövető magánéletébe, nemegyszer intimitásaiba is beavatkozzon. Elvárja ezen beavatkozás ismertetését, az elkövetett vagy feltételezett bűncselekmény megtorlását, és nincs tekintettel a gyanúsított ártatlanságának törvény által előírt kötelező vélelmezésére. Ezt az állampolgári indulatot és kíváncsiságot a sajtó nemegyszer szenzációhajhász módon kiszolgálja, felrúgva a nemzetközileg vállalt normákat és a hazai jogszabályokat.

Etikátlan és jogsértő az a zsurnalizmus, amely már a nyomozati anyag alapján tudósítást közöl az eljárás alá vont személyek teljes nevével, az eset korántsem tisztázott körülményeivel. Ez a gyakorlat nemcsak az ártatlanság vélelmének elvét sérti, de a jóhírnévhez fűződő személyiségi jogot is. Ezért minden segítséget meg kell adnunk az előzetesen letartóztatottnak ahhoz, hogy – egyéb jogszabály biztosította eszközök mellett, akár a kiadóhoz címzett ellencikkkel is – védhesse jogait.

1988. december 8-án hazánk csatlakozott a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának fakultatív jegyzőkönyvéhez. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az egyezségokmányba foglaltak betartásának vizsgálatára feljogosítottuk az Emberi Jogi Bizottságot, másrészt pedig elismertük bármelyik magyar állampolgárnak azt a jogát, hogy panaszát nemzetközi összetételű testület vizsgálja ki. Az emberi és állampolgári jogok biztosításának igénye ott a legerősebb, ahol az állam a leginkább korlátozhatja, nevezetesen a büntető jogszabályok végrehajtása során.

Terjedőben az a nézet, amely szerint a nemzetek morális és kulturális színvonalának értékelése szempontjából az egyik leglényegesebb kritérium, hogy miként bánt azokkal a csoportokkal, amelyek megszegték normáit. Az elítéltek jogi helyzetében kifejeződik a bv-rendszer egészének lényege, s ez egyben tükrözi az adott társadalom demokratizmusát, jogállamiságának szintjét. Az elítélt jogainak garantálása és bővítése nem jelent engedékenységet, csupán a társadalomba való visszavezetésüket szolgálja.

dr. Tímár Iván

Felhasznált irodalom

Dr. Csetneky László: Egy központi kivizsgáló és módszertani intézet tervezete. Módszertani füzetek, 1986/2

Dr. Kövér Ágnes: Reszocializáció a börtönben. Jogtudományi Közlöny, 1984/4

Dr. Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk: a börtön. Magvető, 1987

Dr. Vóko György: Az elítéltek jogi helyzetéről mint reszocializációjuk kiindulópontjáról. Jogtudományi Közlöny, 1989/12.